

ОНОМАСТИКА

УДК 811.161.2'373.2

ВІДНОСНІ ПРИКМЕТНИКИ ТА АРХАЇЧНА ОЙКОНІМІЯ УКРАЇНИ

Зоряна Купчинська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови,
вул. Університетська, 1/234, 79602, Львів, Україна,
тел.: (032) 239 47 17*

Відносні прикметники зі суфіксами *-ьп- та *-ьск- зреалізувалися в українській ойконімії і в найдавнішому, і найновішому періодах. Проаналізовано походження та семантичне навантаження цих суфіксів, встановлено їх спільні риси. Розглянуто ті географічні назви на *-ьп- та *-ьск-, в основах яких прикметники виявилися ізоморфними, для порівняння наведено загальнослов'янський ойконімний фактаж.

Ключові слова: відносні прикметники, ойконім, субстантивация, загальнослов'янські ойконімні паралелі.

Зв'язок прикметника з географічною назвою тісний і давній, має генетичні корені, які сягають періоду, коли всі іменні частини мови були об'єднані в одну граматичну групу імен. Архаїчна ойконімія України репрезентує значний пласт давніх прикметників усіх розрядів. Тому і є важливо відстежити контакти прикметника з онімом. Номінація географічного об'єкта здебільшого відбувалася за атрибутом, це було підгрунтям назвотворення. Ознака предмета виражалася прикметниками, які давали додаткову характеристику об'єктові, що зумовлювало його ідентифікацію. Цьому сприяли різні критерії-ознаки: якісні, відносні, присвійні. Первинними серед відприкметникових назв були ті, які утворювалися від якісних прикметників, що характеризували світ людини. Коли ж люди навчилися сприймати світ у порівнянні, зіставленні з чимось, то почали номінувати географічні об'єкти з урахуванням аспектів, притаманних відносному прикметникові. Від часу виникнення поняття власності можна стверджувати про присвійні прикметники і про посесивні ойконіми.

Сьогодні географічні назви є головно іменниками, що є підтвердженням того, що об'єкт завжди відповідає субстантивові. Проблема субстантивно-ад'єктивних відношень, що ґрунтувалися на недиференційності імені, яке поєднувало ознаки субстантива та якості, присвячені праці О. О. Потєбні [14], В. М. Жирмунського [4], М. М. Покровського [13], Л. П. Якубинського [16]. Для всіх імен суфікси були спільними, тому вони, оформлені цими афіксами, могли бути й іменниками, й прикметниками одночасно [8, с. 85]. Розподібнення у групі імен відбулося внаслідок семантичного наповнення її компонентів. Тому з-поміж загальної іменної групи виділилися імена-ознаки – прикметники. О. А. Земська [6, с. 46] вважає, що серед іманентних процесів словотворення прикметників головне місце належить розвиткові

категорії якості. У виокремленні прикметника основним було семантичне навантаження якості (ознаки). Ця якість могла виражатися безпосередньо й опосередковано. “Прикметник називає іменем ознаку, розуміючи при цьому як безвідносну якість (білий), так і відносну, тобто таку, яка немислима в предметі, якщо при цьому не вбачати інший предмет” [14, с. 93]. Важливою умовою диференціації цієї великої лексичної групи, крім того, була поява власне ад’єктивних формантів *-ьsk-, *-ьп- та ін.

Генетично всі прикметники є відносними, бо всі вони семантично споріднені з назвою предмета, через посередництво якого характеризується інший або інші предмети [16, с. 210]. Сьогодні ми не маємо чітких меж у розрядах прикметників, у багатьох випадках зазначаємо про умовність поділу на групи. Найчастіше це стосується якісних та відносних прикметників. Таке загальномовне явище спостерігаємо і на рівні відприкметникових ойконімів. Саме географічні назви на *-ьп-, *-ьsk- містять первинний зв’язок з давніми відносними прикметниками.

Архаїчні прикметники з суфіксами *-ьп-, *-ьsk- продуктивні як на сучасному етапі, так і в минулому. Вони функціонують у багатьох індоєвропейських мовах.

Щодо суфікса *-ьsk-, то К.Бругман [18, с. 501–502] вважає, що він є запозиченням з германської мови разом з відповідними утвореннями (пор. д.-в.-нім. *gotisc* і ст.-сл. римськь). Багато вчених стверджують (В. Вондрак [21, с. 624–625], О. А. Земська [7, с. 142–148], В. О. Кипарський [9, с. 79–80]), що суфікс *-ьsk- походить від *-isk- як специфічний германський і балто-слов’янський формант, який виник на базі суфікса *-ko- при іменах з основами на *s. А. П. Грищенко зазначав, що суфікс *-ko- увійшов як складова частина до індоєвропейського форманта *-sko-, що пізніше в розширеній формі *-isko- став продуктивним у германських, балтійських та особливо слов’янських мовах [3, с. 128]. Уважається, що суфікс *-ьskь є загальноєвропейською інновацією. “Мовний слов’яно-балто-германський матеріал дозволяє припускати, що суфікс *-isk- вживався спочатку при прикметниках, утворених від назв місцевостей, і був пов’язаний із значенням приналежності і походження, згодом він поширився на інші імена і набув більш загального значення” [2, с. 177].

Що ж до походження суфікса *-ьп-, то він пов’язаний з історією первинного *-по-, який сполучався з різними основами, приєднуючи кінцеві голосні основ. Такий перерозподіл основ, морфологічна абсорбція зумовили появу нових, вторинних, суфіксів із різними голосними перед *-по-. Зокрема, формант *-ьп- є результатом перерозподілу *-ї-основ та *-по-, *-ьпо- – це формант, який спричинився до виокремлення прикметника із загальної категорії імен й оформив, як і суфікс *-ьskь, імена якості як самостійну категорію [15, с. 183], він є результатом загального процесу розвитку атрибутивності в іменах [10, с. 8].

Протоприкметники зі суфіксами *-ьпо- та *-ьsk- в індоєвропейських, зокрема слов’янських і балтійських мовах, виконували функцію відіменних утворень. Семантичне навантаження цих суфіксів сприяло поширенню таких прикметників у слов’янських мовах. Унаслідок заміни поняття предмета на поняття ознаки ці прикметники почали виражати загальну ознаку, стали ад’єктивними іменниками. Г.Улашин зазначав, що „прикметники із загальним прикметниковим значенням виражають ознаку, характер, властиві базовому іменникові, потім приналежність до предмета, що описується іменником, походження тощо” [20, с. 26].

Ці суфікси мали здатність поєднуватися з семантично різноманітними основами іменників. Зокрема, суфікс *-ьпо- поширював іменні основи (непохідні конкретні та

абстрактні іменники (болотний, розумний), похідні конкретні та абстрактні іменники (радісний, пісочний), числівники (тисячний), займенники (їхній), прислівники (поперечний), прикметники (скритний), дієслова та дієслівно-іменні основи (попослушний, перехідний), різні іменні та дієслівно-іменні сполуки (односторонній). Така тенденція простежується у багатьох індоевропейських мовах [1, с.7–9]. Щодо суфікса *-ьскъ-, то в пам'ятках давньоруської мови XI–XII ст. він формує прикметники від усіх можливих різновидів основ іменників, що свідчить про архаїчність цього суфікса [5, с. 50].

Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. засвідчує прикметники, яким суфікс *-ьск- надавав різного значення: 1. Загальна ознака, що виникла під час заміни предмета (іменника) на поняття ознаки (прикметника): земский 1) який стосується землі, земного світу, мирський, світський; 2) який стосується верхнього шару земної кори; 3) який живе, росте на землі; 4) який стосується адміністративно-територіальної одиниці, земський [СУМ XVI – першої половини XVII, XI, с. 230]; асесорский (судовий) [СУМ XVI – першої половини XVII, I, с. 139]; басурманский (бусурманський, магометанський) [СУМ XVI – першої половини XVII, II, с. 79]; 2. Належність: бискупский (єпископський) [СУМ XVI – першої половини XVII, II, с. 86]; возновский (який стосується возного) [СУМ XVI – першої половини XVII, IV, с. 184]. Відносні прикметники із суфіксом *-ьск- активно поширилися у слов'янських мовах [4, с. 214; 12, с. 73]. Основне значення зводилося до “походження, належності, якості чогось” [4, с. 214]. Суфікс *-ьск- поступово розширював можливості формувати прикметники за іншими ознаками: за подібністю, якісною характеристикою, відношенням до властивості. Саме це привело до значної продуктивності прикметників *-ьск- [10, с. 16].

Щодо суфікса *-ьп-, то він приєднувався до іменників-неістот, однак пам'ятки давньоруського періоду засвідчують низку прикметників з цим суфіксом, що утворилися від назв істот: господьнь [ССМ I, с. 256] д'ядичный [ССМ I, с. 335], отни [ССМ II, с. 106]. Ці прикметники містять семантику присвійності, що в пізніший період втрачається, лише окремі з них зберігають посесивність: братній (братня жона) [ТМС I, с. 68]; братний (сын братній) який належить братові, який стосується брата, братерський, братів [СУМ XVI – першої половини XVII, III, с. 60], владычный (те саме, що владычинь [СУМ XVI – першої половини XVII, IV, с. 93]. У староукраїнській мові не зафіксовано прикметників, що формувалися за допомогою суфікса *-ьп- від іменників-назв істот, однак ці давні утворення збереглися в архаїчній ойконімії України: Бджільна, Голубне, Drozdny, Журавна, Журавне, Журавно, Кобылна, Кобылно, Кобильне, Комарне, Медвидно, Рибне, Яструбна [11].

Щодо іменних основ неістот, які стали твірними для прикметників і відповідно – ойконімів, то вони семантично різноаспектні: конкретні та абстрактні іменники з непохідними й похідними основами.

Відносні прикметники зі суфіксами *-ьп- та *-ьск- продуктивно зреалізувалися в українській ойконімії і в найдавнішому періоді, і найновішому, однак слід наголосити, що серед ойконімних архаїзмів їх не так багато залишилося, вони здебільшого – продукт модерної доби. Унаслідок субстантивзації цих прикметників ойконімія поповнилася значною кількістю географічних назв із цими формантами. Словотвірною основою цих ойконімів є апелятивні відносні прикметники на *-ьп- та *-ьск-, які постійно формують нові топоніми і тепер (на сучасному етапі – мікротопоніми). Ойконіми з суфіксами *-ьп- та *-ьск- активізувалися в XIX–XX ст. Це пов'язано з “формалізацією” їхньої топонімічної функції: появляється велика

кількість вторинних назв, що утворилися опосередковано, формально, тобто не так, як первинні, які формувалися шляхом приєднання цих суфіксів до твірної основи, що безпосередньо характеризувала поселення. Механізм формування ойконімів на *-ьп- та *-ьск- на початковому етапі і в останні сторіччя суттєво відрізняється: перші мали безпосередній зв'язок із характером поселення, а другі – утворювалися за певною формальною схемою, яка була далекою від характеристики того об'єкта, що номінується. Це чітко проявляється на прикладі ойконімів давньої (Дубно, Комарне, Рибно, Буськ, Глинсько, Мильськ) і пізньої фіксації (Аграрне, Дачне, Мирне, Арміське, Заводське, Приморське).

Відносні прикметники зі суфіксами *-ьп- та *-ьск- мали в минулому і мають тепер багато спільного. Цікавим є те, як ці прикметники зреалізувалися на рівні ойконімії, чи могли вони творитися від однакових іменних основ, якими вони були, чи, базуючись на ойконімному матеріалі, можна говорити про *-ьп- та *-ьск- як про ізоморфні суфікси тощо. Важливим є й те, яка частина української ойконімії на *-ьп- та *-ьск- має загальнослов'янські паралелі, адже такі географічні назви репрезентовані на всій території Славії.

На підставі відібраного ойконімного матеріалу з української та інших слов'янських територій простежимо, якими є базові лексеми для географічних назв, мотивованих відносними прикметниками з суфіксами *-ьп- та *-ьск-, і чи ці суфікси є ізоморфними як у прикметниках, так і на рівні географічної назви. Слід зазначити, що виокремлені з ойконімії апелятиви свідчать про те, що суфікси *-ьп- та *-ьск- могли поширювати як непохідні основи, так і похідні. Самі суфікси приєднувалися до одних і тих самих основ, що свідчить про їх ізоморфність. Спершу подаємо ті назви, які репрезентують загальнослов'янський ойконімний матеріал і на рівні *-ьп- назв, і на *-ьск- назв.

***banja**: Банне, Др, Підбузький, 1946, УкрАТП, 640. – Баннівське, Стл, Слов'янський; 1946, УкрАТП, 1459. Пор., *Banna, Banne, Banny* (В, 19), *Bańsk* (R, 37, 73, 325, 328).

***berza**: Березна(е, о, ній) – тринадцять назв. – Березівське (ній, ая) – одинадцять назв, Березянський, х.; Київська округа; 1926, СПКО, 20. Пор., *Brzeźno, Březná, Berezná, Brezno* (В, 20 - 23), *Brzesk(o)* (R, 33, 35, 84, 307, 312, 313).

***bolto**: Болотне(ий, я) – чотири назви. – Болотковскій дворець, Волинь – Тесів, 1579, Арх, I, I, 110. Пор., *Błotna, Błotne, Błotno, Błatná, Błatno* (В, 27), *Błocko, Bolot'sko* (R, 79).

***borna**: Бронне, Рв, Березнівський, 1946, УкрАТП, 12, 1565, Арх, VII, II, 313. – Бронський, Рв, Березнівський, 1946, УкрАТП, 13. Пор., *Bronno, Branná* (В, 28), *Brońsko* (R, 85, 297).

***borъ**: Боровне, Вл, Камінь-Каширський, 1946, УкрАТП, 538, 1903, Теод, V, 182; 1765, Арх, V, II\1,96, 1649, Арх, III, IV, 304, 1555, AS, VII, 8, XVI ст., MS, III, 221, 274. – Борськ с. (Борск(ое)), Вінницький пов., 1592, РМ, XI, 106, 1592, Кр. II, 565; Борівське – три назви; Боровський (Боровскій), Вн, Шаргородський, 1946, УкрАТП, 1609, 1917, СпКГ, 928. Пор., *Borowna, Borowno, Boreczna, Borovná, Borovné// Borovný* (В, 28-29), *Borovsko* (R, 30, 38, 82, 344, 345).

***bukъ**: Буківна, Стн, Глумацький, 1946, УкрАТП, 902, 1819–1820, ЙФМ, 45, 1785-1788, ЙФМ, 45, 1578, ŽDz, XVIII, I, 95, 1546, XVI, MPRS, IV, III, №22273, 1540, MPRS, IV, III, №20067, 1437, AGZ, XII, 14, 33, 34, 284. – Буковецкій, Єлисаветградський уѣзд, 1917, СпХерсГ, 157; Буковскіе-Хутора, Житомирський,

1911, СпВолГ, 42. Пор., *Bukowna, Bukowno, Bukovná* (В, 34), *Bukovska* (R, 87), *Bukowsko* (R, 86).

***čermъcha**: Чермишна, Льв, Жовківський, **1946**, УкрАТП, 555; Черемошна(е, я) – десять назв. – Черемошенское селище, Брацлавське воєвод., **1580**, Кр. II, 260. Пор., *Trzemeszna, Trzemeszno, Trzemešná, Čremošná, Čremošné* (В, 38-39), *Čeremsko* (R, 95).

***čern/ica**: Черничне, Вл, Колківський, **1946**, УкрАТП, 877. – Чернецьке(ий) – 4 назви; Чернівське, См, Глухівський, Шалигинська селищна рада, **2011**, ЕД УАТУ Чернацьке – три назви. Пор., *Czernicza* (В, 41), *Černivsko* (R, 96, 345).

***č(v)oja**: Хвойна, Вл, Заболотівський, **1946**, УкрАТП, 316; Хвойна Попова, Вл, Шацький, **1946**, УкрАТП, 2306; Хвойне, См, Краснопільський, **1972**, АТПУ, 529. – Хвоєвське, II пол. XVII ст., Борисенко, 74. Пор., *Chojna, Chojno, Chojne, Chojeczno, Chvojen, Chvojno, Chvojny, Chójna* (В, 78–79), *Chvojeńsk* (R, 92).

***dervo**: Деревня, Льв, Великомоствський, **1946**, Укр.АТП, 309; **1893**, SORG, 689; **1662**, AGZ, X, 292, 393; *Derewnia*, Дрогобич, **1764**, AGZ, XXV, 614, **1499**, MRPS, IV, III, 1213. – Деревской, х., Кременчуцький пов., **1799–1801**, ОЛУ, 173. Пор., *Drzewna, Drzewno* (В, 43), *Drevsk* (R, 106, 339).

***dobrova**: Дубровне, Чрг, Тупичівський, **1946**, УкрАТП, 1489. – Дібрівськ (Добривськ), Рв, Заріченський, Дібрівська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **2001**, ІСОУ, 278, **1946**, УкрАТП, 722, **1591**, Курб., I, 318; Дібрівське(ий) засвідчено 4 назви. Пор., *Dabrowna, Dabrowno, Dúbravná* (В, 46), *Dąbrowsk(o)* (R, 100).

***dobъ/ъкъ**: Дубно – три назви. – Дубське, Кв, Бишівський, **1946**, УкрАТП, 83; Дубський, Тр, Вишнівецький, **1946**, УкрАТП, 415; Дубівський – чотири назви; Дубенський, Рв, Острозький, **1946**, УкрАТП, 1503; Дубецьк, Вл, Камінь-Каширський, **2001**, ІСОУ, 280, **1946**, УкрАТП, 680; Дубинівський, Хрк, Лозівський, **1946**, УкрАТП, 1878; Дубинська Дорога, Льв, Пониковицький, **1946**, УкрАТП, 1853; Дубинське (Дубинськ), Вл, Камінь-Каширський, **1946**, УкрАТП, 548, **1911**, СпВолГ, 116; Дубинський Бір, Вл, Камінь-Каширський, **1946**, УкрАТП, 728; Дубицкая, Локачі, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 539; Дубицкая, Вінниця, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 593. Пор., *Dębna, Dębno, Dębne, Dębeczno, Dubno, Dubné, Dubečno, Dubičné* (В, 46–48), *Dębieńsko* (R, 53), *Dubovsko* (R, 99), *Doubick(o)* (R, 99, 344, 346), *Dubsko* (R, 99, 346).

***dolъ**: Долинне, Крм, Бахчисарайський, **1972**, АТПУ, 184; Долинне, Крм, Кіровський, **1972**, АТПУ, 474; Дольня, Самбір, **1819–1820**, ЙФМ, 104; **1785–1788**, ЙФМ, 104. – Дольськ, Вл, Любешівський, Дольська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 1154, **1650**, ЕД УАТУ; Дольськ (Дольськ, Dolszko, Dolsk), Вл, Турійський, Дольська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 2119, **1911**, СпВолГ, 112; **1903**, **1899**, **1741**, **1621**, **1502**, **1432**, Теод., V, 429, **1880**, SGKP II, 103, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 97, **1577**, ŽDz, XIX, 66, **1536**, AS, IV, 38, 41, **1486**, AS, III, 19, 26, 32; *Dolska*, Долина, **1880**, SGKP II, 103; Долинська (е, ий) засвідчено 24 назви. Пор., *Dolna, Dolne* (В, 45), *Dolsk(o, e)* (R, 104, 339).

***glina**: Глинна(е) засвідчено п'ять разів. – Глинськ(е, о, ий) зафіксовано 16 одиниць. Пор., *Glinna, Glinno, Glinne, Glinne, Hlinná, Hlinné* (В, 59–60), *Glińsk(o)* (R, 31, 33, 50, 114), *Hlinsk(o)* (R, 52, 114, 115, 346).

***golva**: Головно, Вл, Головнянський, **1946**, УкрАТП, 178; *Holowno*, Ruś czerwona, XVI ст., ŽDz, XVIII, II, 176. – *Holowsk* (Holodsk, Головско, Головского), р. Роска, Оратів, Брацлав. воєв., **1600**, ŽDz, XXII, 719, **1585**, Кр. II, 383–386;

Головське(о) – три назви. Пор., *Główna, Główno, Głównie, Hlavná, Hlavnno* (В, 63–64), *Holovsk* (R, 117), *Głowieńsko (Głowińska)* (R, 38, 113, 330, 331).

***goga:** **Горно**, Вл, Маневицький, **1946**, УкрАТП, 1298; **Горно-Криничний**, Стл, Красноармійський, **1946**, УкрАТП, 1085. – **Горскій**, Тираспольський уїзд, **1917**, СпХерсГ, 313; **Горськ** (Горскъ, Горск), Чрг, Городнянський, **2001**, ІСОУ, 279, **1946**, УкрАТП, 256, **1765**, ОРОМ, 692, **1772**, Лаз СА, 157, 264–267, **1779–1781**, ОНСН, 277–279, **1656**, Док БХ, 402, **1620**, Лаз., I, 434, **XVII–XVIII ст.**, ОРОМ, III, 692; **Гірське (ий)** – 8 засвідчень. Пор., *Górna, Górzno, Górne, Górný* (В, 64–66), *Górsko* (R, 33, 117, 298).

***gordь/ъкъ:** **Городне** – п'ять засвідчень; **Городно**, Вл., Головнянський, **1946**, УкрАТП, 179, **1658**, Арх, II, II, 25, 157, **1577**, *ŽDz*, XIX, 50, **1496**, АЛРГ, 66, **1450**, АЗР, 69; **Городня** – дві назви. – **Horodesk (Horodsk)**, р. Тетерів, **1565**, *ŽDz*, XXII, 660; **Городско** (Городскъ, Horodesk, Horodzk, Городськ, Городськъ) (суч. с. Городище Черняхівського р-ну Жт. обл.), **1917**, СпКГ, 1107, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 57, **XVI–XVII**, *ŽDz*, XXII, 666, **1765**, Арх, V, II, 1, 57, 224, **1648**, Док БХ, 40, **1257**, ЕСЛГНПР, 45; **Городскъ Новий**, Київська земля, **XVI–XVIII ст.**, Арх, VII, III, 409; **Городскъ Старий**, Київська земля, **XVI–XVIII ст.**, Арх, VII, III, 409; **Городське**, Жт, Коростишівський, Городська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ; **Городецьке**, с. (Городецьке, Городзкое), Чрк, Уманський, Городецька сільрада; **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 1758, **1927**, СПУО, 1081, **1917**, СпКГ, 1656, **1849**, **1827**, **1826**, СелРУ (1826–1849 рр.), X-67, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 195, **1745**, Арх, VI, II, 75, **1629**, Арх, VII, II, 406. **Городецькая**, кол. Радомишль, **1917**, СпКГ, 1108; **Городецькій**, х., Липовець, **1917**, СпКГ, 930; **Городецьке** – три одиниці; **Городовскій (Городок)**, х., Ніжинський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 136; **Городиско-Гутиско**, пос., Кременецький; **1911**, СпВолГ, 90; **Городищенське**, Лв, Жидачівський, Отиневицька сільрада, **2011**, ЕД УАТУ. Пор., *Gardna, Gardno, Grodna, Grodne, Grodno, Grodeczna, Grodeczno, Hradečná, Hradečno, Hradna* (В, 66–68), *Hradsko* (R, 12, 33, 120, 344, 346, 350), *Grodzko* (R, 33, 120, 298).

***gosь:** **Гусне Нижне**, Висоцько, **1934**, ПШ, 41, **1785–1788**, ЙФМ, 91, **XVI ст.**, *ŽDz*, XVIII, II, 465; **Гусний**, Зк, Великоберезнянський, **1946**, УкрАТП, 50. – **Гуська**, Вл, Ратнівський, **1946**, УкрАТП, 1685; **Гусковськ**, Горохів – Луцьк, **1784**, Арх, V, II, 1, 404, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 404. Пор., *Gosna* (В, 69), *Houska* (R, 112), *Gusk* (R, 341), *Gaska* (R, 111).

***grabь:** **Hrabužna**, Plisniany, **1684**, AGZ, X, 352. – **Грабська(е)** – дві назви; **Грабовське (Грабовскій)** – дві назви; **Грабовская Рудня**, Чернігівський пов., **1799 – 1801**, ОЛУ, 130, **1765**, ОРОМ, I, 56. Пор., *Grabna, Grabno, Grabowno, Grabne* (В, 69), *Grabočka* (R, 355).

***(j)ezero:** **Озерна(е,ий)** – шістнадцять назв. **Озерськ (е)** – 3 назви. Пор., *Jezierna, Jeziorno, Jeziorne, Jezerné, Jezerná* (В, 93), *Jezersk(o)* (R, 134, 341), *Jeziersko* (R, 33, 134, 299).

***kal/-uža:** **Кальна (е)** – дев'ять назв. – **Калницьке імєнс**, Брацлавське воєвод., **1599**, Кр. II, 726; **Калусовская**, к., Володимирволинський, **1911**, СпВолГ, 156; **Калуське Довге**, Стн, Калуський, **1946**, УкрАТП, 420; **Кальникская**, ф., Липовець, **1917**, СпКГ, 874; **Кальницький** (Кальницькіє, х-ри), Пл, Новосанжарський, Супротивнобалківська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 2347, **1904**, СпПолтГ, 306; **Кальнянська Слобідка, с.**, Летичівський пов., Поділ. губ., **1848**, **1826**, **1849**, СелРУ (1826–1849 рр.), X-1057; **Калюжний** – дві назви. – **Калужское**,

Херсонський уїзд, **1917**, СпХерсГ, 84. Пор., *Kaluźna* (В,97), *Kaleńsko* (R, 137, 337), *Kalsk(o)* (R, 50, 51, 137, 299).

***каму**: **Камінна(е)** – чотири засвідчення. – **Каменськ с.**, Суразький пов., **1779–1781**, ОНСН, 203; **Каменськ, с.**, Стародуб – Мглин; **I пол. XVII ст.**, Лаз., I, 348; **Каменская (ій)** – три назви. **Каменская-Балка**; Одеський уїзд; **1917**, СпХерсГ, 361; **Каменская Слобода, с.**, Стародубський полк, на р. Пятні, Шептаківська сотня; **II пол. XVII ст.**, Лаз., I, 187; **Каменскій**, фільв., Ровенський, **1911**, СпВолГ, 158; **Камієńska** (Kamieńskie), Київ – Лоїв, **1628**, *ŽDz*, XX, 83, **XVI–XVII**, *ŽDz*, XX, 177; **Камінський(е)** – дві назви. Пор., *Kamienna*, *Kamionna*, *Kamienna*, *Kamienny*, *Katenná*, *Katenné*, *Katenni* (В, 97–98), *Kamieńsko* (R, 308, 313, 138, 306, 299), *Katensko* (R, 30, 138, 344, 347).

***klěť/-ька**: **Клітня**, Жт, Малинський, **1946**, УкрАТП, 1048, **1618**, *ŽDz*, XXI, 293; **1545**, Пам, IV, 2, 228, 229. – **Клецьке Велике** (Клецька-Великая, Клецька Великая), Рв, Межирицький, **1946**, УкрАТП, 1194, **1911**, СпВолГ, 168, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 353; **Клецька Мала** (Клецька-Малая, Клецька Малая), Рв, Корецький, Велико-клецьківська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 1195, **1911**, СпВолГ, 168, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 353; **Клітицьк** (Клетицьк), Вл, Камінь-Каширський, Клітицька сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **2001**, ІСОУ, 280, **1946**, УкрАТП, 631, **1911**, СпВолГ, 168; **Кліцько** (Кліско, Клецько, Klothsko, Kleczsko, Cleczszo), Др, Комарнівський, **1946**, УкрАТП, 303, **1893**, SORG, 451, **1822**, СРУ, X-891, **1785–1788**, ЙФМ, 144, **1783**, **XVIII**, AGZ, X, 439, **XVII–XVIII ст.**, AGZ, X, 439, **1649**, Ж, V, 250, **1457**, AGZ, XV, 6, **1456**, AGZ, XIX, 491, **1454**, AGZ, XIV, 406; **Клетоцьке, х.**, Київська округа, **1926**, СПКО, 63. Пор., *Kletna*, *Kletne*, *Kleteczna*, *Klateczne*, *Kletečná*, *Kletečné*, *Kletné*, *Klětno* (В, 101–102), *Klecko* (R, 164, 299, 372), *Kletsk* (R, 338).

***когень**: **Корінне(ий)** – чотири назви. – **Корінецьке** (Коренецькое, Коренецьке), Чрг, Дмитрівський **1946**, УкрАТП, 357, **1656**, Лаз., II, 268, **1656**, Док БХ, 370; **Кореневскій, х.**, Почеп, **XVII–XVIII ст.**, ОРОМ, III, 614; **Коренівський**, Із, Тарутинський, **1946**, УкрАТП, 267. Пор., *Korzenna*, *Korzenna*, *Kořenny* (В, 109), *Korenjsk*, *Korenjsko* (R, 152).

***krasa**: **Красна(е)** – 37 засвідчень. – **Красивський**, Хрк, Олексіївський, **1946**, УкрАТП, 2025; **Красилівське**, Жт, Новоград-Волинський, Красилівська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 1806; **Красківське** (Красковскій с.), Чрг, Ріпкинський, Красківська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 1291, **1799–1801**, ОЛУ, 131, **1783**, Лаз., I, 67, **1765**, ОРОМ, I, 61. Пор., *Krasna*, *Krasne*, *Krásná*, *Krásný*, *Krásno* (В, 115–116), *Krasensko* (R, 156, 157).

***комагъ**: **Комарне**, Др, **1946**, УкрАТП, 285, **1934**, ПШ, 62, **1893**, SORG, 451, **1785–1788**, ЙФМ, 150, **1733**, AGZ, XXIII, 66, 238, 327, **1592**, MS, I, 334, **1484**, AGZ, XV, 525, 527, **1473**, AGZ, X, 9, 37, 439, **1427**, Proch, 51. **Комарівська(ий)** – п'ять назв. Пор., *Komarno*, *Komorno*, *Komorne*, *Komárno* (В, 106–107), *Komorsko* (R, 149).

***крему**: **Кремінна (е, ий)** – шість засвідчень. – **Кремський Бугор**, Чрг, Новгород-Сіверський, Ковпінська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ; **Кремянскій, х.**, Лубенський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 165; **Креміянські Хутори**, Хм, Городоцький район, Креміянська сільська рада, **2011**, ЕД УАТУ; **Кремянковскій (Сенчанскої)**, х., Лубенський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 166; **Кременецкій Острів, х.**, Овруцький, **1911**, СпВолГ, 194. Пор., *Krzemienna*, *Krzemno*, *Kremná* (В, 116), *Kremska* (R, 159).

***ladъ**: **Ладна(ий)** – два засвідчення. – **Ладовскій, х.**, Прилуцький пов., **1799–1801**, ОЛУ, 155. Пор., *Ladna* (В, 123), *Ladanjsko Brezje* (R, 166).

***lava/-ica**: Лавочне, Др, Славський, 1946, УкрАТП, 842; – Лавський, Вл, Заболоттівський, 1946, УкрАТП, 364. Пор., *Ławno, Ławeczna, Ławiczna, Ławeczno, Ławiczne, Lavičny* (В,123–124), *Ławsko* (R, 167, 316).

***lěśь**: Лісна(е, ий) – 16 назв. – Лісівське, Хрк, м. Лозова, 2011, ЕД УАТУ, 1946, УкрАТП, 1810; Лісовський, Пл, Кобеляцький, 1946, УкрАТП, 1245; Лѣсовская-Балярка, сл., Житомирський, 1911, СпВолГ, 226; Лѣсовская-Буда, к., Житомирський, 1911, СпВолГ, 226; Лісовицький, Хрк, Балаклійський, 1946, УкрАТП, 49. Пор., *Leśna, Leśno, Leśne, Leśny, Lesné* (В,125), *Leśьskъ* (R, 354), *Liska, Lesko* (R, 170).

***lipa**: Липне – три назви. – Липське(о) – два ойконіми; Липівське – п'ять засвідчень. Липьянская, д., Кременчуцький пов., 1799–1801, ОЛУ, 176. Пор., *Lipna, Lipno, Lipne, Lipiczno, Lipno* (В, 129–131), *Lipsk, Lipsko, Lypská, Lipovsko* (R, 171 – 171).

***lub-/lub-**: Лубне, Рв, Зарічнлянський, 1946, УкрАТП, 733. – Лубське, Кв, Макарівський, Бишівська сільрада, 2011, ЕД УАТУ, 1912, ЕД УАТУ; Луб'янський, Дн, Синельниківський, 1946, УкрАТП, 1506; Лубенський, Зп, Червоноармійський, 1946, УкрАТП, 1106. Пор., *Lubna, Łubna, Łubno, Łubne, Lubná, Lubno* (В, 136–138), *Lubczesko, Lubsko, Lubčьsko* (R, 174–175).

***lomь**: Лімна, Др, Турківський, 1946, УкрАТП, 1066, 1893, SORG, 622, 1819–1820, ЙФМ, 176, 1785–1788, ЙФМ, 176, 1589, *ŽDz*, XVIII, I, 26, 127, 1509, MRPS, IV, II, № 9022, 10662; Ломнія, Київська земля, 1581, *ŽDz*, XX, 52. – Ломськ, Рв, Клесівський, 2001, ІСОУ, 279, 1946, УкрАТП, 994, 1911, СпВолГ, 218. Пор., *Lomna, Lomno, Lomná, Lomné* (В, 131–133), *Łomsk(o)* (R, 173, 339, 342), *Łomsko* (R, 173).

***měль/-ь**: Мельна, Стн, Рогатинський, 1946, УкрАТП, 745, Мельничне – 2 назви. Мельня – дві назви. – Меленск с. (Меленськ), Стародуб – на р. Проні, 1779–1781, ОНСН, 72–74, 1689, XVIII ст., Лаз. I, 152, XVII–XVIII ст., ОРОМ, III, 534; Меленський х., Кролевецький пов., 1779–1781, ОНСН, 384, 385; Мелницький, х., Новоградволинський, 1911, СпВолГ, 248. Пор., *Mielna, Mielno, Mielniczne* (В, 143–145), *Měльsko* (R, 180).

***mogyla**: Могильне(я) – п'ять засвідчень. – Mohilsko, Кривичі - Львів?, 1509, MRPS, IV, I, № 719; Могилатський, х., Гадяцький у., 1904, СпПолтГ, 66; Могिलाцьке, См., Синівський, 1946, УкрАТП, 1665; Могилевській, х., Прилуцький пов., 1799–1801, ОЛУ, 156; Могилевській Курень, х., Чигирин, 1917, СпКГ, 1858; Могиленській, х., Новоградволинський, 1911, СпВолГ, 256. Пор., *Mogilna, Mogilno, Mogilny, Mohelná, Mohelno* (В,146), *Gomilsko < mogyla (tumulus)* (R, 184).

***molk-/ mlok-**: Молочне (ий) – десять назв. – Молоканськ, Херсонський уѣзд, 1917, СпХерсГ, 124; Молочанськ, Зп, Токмацький, 2011, ЕД УАТУ, 2001, ІСОУ, 279, 1946, УкрАТП, 96. Пор., *Mleczna, Mlečná* (В, 142), *Mlock* (R, 63).

***mog-**: Морочно Велике, Рв, Зарічнлянський, 1946, УкрАТП, 710; Морочно Мале, Рв, 1946, УкрАТП, 765. – Морівськ (Mogowsk, Моровськ, Моровискь, Моровієськ, Моровиискь), Чрг, Козелецький, 2001, ІСОУ, 278, 1946, УкрАТП, 1161, 1799–1801, ОЛУ, 135, 1767, ЗРКЛУ, 85, XVII ст., *ŽDz*, XXII, 16, 1765, ОРОМ, 149, 1729, 1692, ОРОМ, II, 149, к. XVI–п. XVII ст., AGZ, XXII, 16, 682, 1616, Арх, VII, III, 34, 1159, Ипат., 84, 1175, 1139, Андр., 104, 1154, ЕСЛГНПР, 89. Пор., *Morovno* (В, 147), *Moravsko* (R, 351, 354), *Morawsko* (R, 186, 302), *Morsk(o)* (R, 50, 186, 302, 306, 309, 313, 326, 332, 333).

***mъшь**: Мошно, 1592, Арх, VIII, V, 258; Мошни, Кв, Черкаський, 1946, УкрАТП, 1880, 1789, Арх, VII, III, 246, 1609, *ŽDz*, XXI, 162, 165, 230, к. XVI–п. XVII

ст., *ŽDz*, XXII, 313. – **Мохнатинская** (слобода), Любецька сотня, Чернігівський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 130, **1765**, ОРОМ, I, 55; **Мохнатинская слободка**, Чрг, Довжицька волость, **1877**, ТСОЧГ, 150; **Моховиковскій**, Чернігівський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 131; **Моховиковскій**, х., Сосницький пов., **1799–1801**, ОЛУ, 138; **Мошковскій**, х., Овруцький, **1911**, СпВолГ, 262. Пор., *Meszna, Moszna, Meszno, Meszne, Mszanna, Mešno* (B, 149–150), *Mechomyrsk* (R, 179, 322).

***mydło**: **Мильне**, Тр, Заложцівський, **1946**, УкрАТП, 640, **1931**, ЛШ, 75, **1893**, SORG, 55, **1819–1820**, ЙФМ, 199, **1785–1788**, ЙФМ, 199, **1617**, AGZ, X, 205. – **Мильскъ Новый**, Рівне, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 73; **Мильскъ** (Мильскъ, Мыскъ, Mylsko, Mylsk), Вл, Рожищенський, **2001**, ІСОУ, 279, **1946**, УкрАТП, 1878, **1911**, СпВолГ, 264, **1765**, Арх, V, II, 1, 75, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 75, **1677**, **1679**, Арх, VII, III, 242, **1650**, Арх, III, IV, 515, **1650**, Арх, III, IV, 515, **1583**, *ŽDz*, XIX, 90, **1150**, ЕСЛГ.Н ПР, 90. Пор., *Mydlná* (B, 150), *Milsko* (R, 50, 180).

***oľsha**: **Олешня** – 3 назви. – **Olhowsko**, Львів, **1501**, **1497**, **1492**, MRPS, II, №1114, **Олшанскій**, х., Роменський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 160; **Ольшанская**, Паволоч – Житомир, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 59; **Ольхівський**, Хрк., Богодухівський, **1946**, УкрАТП, 356; **Ольшанская слободка** д., Умань, **1917**, СпКГ, 1609; **Ольшанське**, Мк, Миколаївський, Ольшанська селищна рада, **2011**, ЕД УАТУ; **Ольшанскій**, фол., Черкаси, **1917**, СпКГ, 673. Пор., *Jelešna, Oleszna, Oleszno, Olešná, Olešno, Jelešná* (B, 157–159), *Olszańsk* (R, 197).

***orkyta**: **Рокитна (е, ий)** – двадцять засвідчень. – **Rokiteńska Rudnia**, Чорнобиль, **1683**, Арх, VII, I, 503. Пор., *Rokitna, Rokitno, Rokitne, Rokytná* (B, 161), *Rakitska* (R, 226).

***orvъpъ**: **Rownia**, Галицька земля, **1760**, AGZ, XXIII, 395, 396, **1589**, *ŽDz*, XVIII, I, 57; **Ровно**, Рв, **1946**, УкрАТП, 1, **1890**, Теод., II, 437–461, **1789**, Арх, III, V, 67, **1648**, Пам., IV, 2, 112, 128, 139, **1570**, *ŽDz*, XIX, 15. – **Ровънское**, с., Полтавський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 181; **Рівнянська Слобода**, Стрий, **1819–1820**, ЙФМ, 282, **1785**, **1788**, ЙФМ, 282. Пор., *Równa, Równo, Równne, Rovná, Rovné, Rovný* (B, 162–164), *Rovensko, Rovsko* (R, 227).

***płocіca**: **Плотичне**, Рв, Костопільський, **1946**, УкрАТП, 1188. – **Плоцьк**, Од, Арцизький, Виноградівська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **2001**, ІСОУ, 280, **1946**, УкрАТП, 25. Пор., *Płociczna, Płociczno, Płociczne* (B, 182), *Plotьskъ* (R, 209).

***polъnъ**: **Полонне** – дві назви. – **Полонівський**, Стн., Тлумацький, **1946**, УкрАТП, 917. Пор., *Płonna, Płonne* (B, 188), *Płońsk(o), Planská* (R, 208–209).

***rěka**: **Річне** – два ойконіми. – **Річицький**, х., Мглинський пов., **1779–1781**, ОНСН, 189. Пор., *Rzeczna, Rzeczno, Rzeczne* (B, 199–200), *Riječko Bogačevo* (R, 227).

***ruda**: **Рудне (о)** – п'ять ойконімів. – **Рудницьке** – вісім назв; **Рудецкая**, к., Дубенський, **1911**, СпВолГ, 342; **Руданське**, Вн, Шаргородський, **1946**, УкрАТП, 1628. Пор., *Rudna, Rudno, Rudne, Rudná, Roudné, Roudný* (B, 203–206), *Rudzko* (R, 230, 303, 306), *Rudensk* (R, 230), *Rudzowsk(o)* (R, 330, 339).

***ryba**: **Рибне(ий)** – чотири ойконіми. – **Рибинськ** – три назви. Пор., *Rybna, Rybno, Rybne, Rybny, Rybná, Rybné* (B, 206–208), *Ribarsko* (R, 231), *Rybanьskъ* (R, 379).

***sěno**: **Сінне** – сім назв. – **Сіницьке**, Вр, Лисичанський, **1946**, УкрАТП, 513. Пор., *Sienna, Sienna, Senné* (B, 210–211), *Siensko* (R, 237).

***skord-**: **Скородна(е, о)** – шість назв. – **Скороденское**, Овруч, **1545**, Арх, IV, I, 45; **Скородинскіе**, х-ри, Прилуцький пов., **1799–1801**, ОЛУ, 156. Пор., *Skrodno, Skrodne* (B, 214), *Skradinsko Polje* (R, 242).

***slav-**: **Slawna**, Київська земля, **1609**, *ŽDz*, XXI, 150; **Славне**, Крм, Роздольненський, **1972**, АТПУ, 875. – **Славське** (Славсько, *Slawsko*), Лв, Сколівський, Славська селищна рада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 853, **1931**, ЛШ, 217, **1893**, SORG, 567, **1574**, MRPS, VI, № 65, **1547**, MRPS, IV, III, N22970, **1483**, AGZ, XVIII, 259. Пор., *Slawna, Slawno, Slavný* (В,216), *Slawsk(o)* (R, 244, 304, 306).

***smola**: **Смільна (е)** – дві назви. – **Смолянська Лука**, Летичівський пов., тепер не існує, **1552**, **1629**, Кр., 501. Пор., *Smolna, Smolno, Smolná* (В, 217–218), *Smolsko* (R, 246).

***strěl-**: **Strzelno**, Львівська земля, **1672**, AGZ, X, 322, **1502**, MRPS, III, № 299, **1493**, MRPS, II, № 173, **1393**, MRPS, III, № 60, 147. – **Стрільськ** (Стр'їльськ, Стр'їльськ, Стрельско, Стрелско, Стр'їльское), Рв, Сарненський, Стрільська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **2001**, ІСОУ, 280, **1946**, УкрАТП, 1950, **1911**, СпВолГ, 384, **1890**, **1829**, **1578**, Теод., II, 625, **1578**, Курб, I, 126, **1566**, РИБ, XXX, 890, **1552**, Клеп., 189; **Стрільськ**, х., Рв, Сарненський, **1946**, УкрАТП, 1952. Пор., *Strzelna, Strzelno, Postrzelne, Strělná, Postřelná* (В, 228–229), *Strelečko* (R, 256).

***studень**: **Студне**, Рв, Соснівський, **1946**, УкрАТП, 1975. – **Студенецька Гута**, д., Новгород-Сіверський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 140; **Студеницька Слобода**, Кам'янецький повіт, тепер не існує, **1627**, Кр., 440; **Студиницьке**, Чрг, Покорницький, **1946**, УкрАТП, 1216. Пор., *Studzienna, Studzienne* (В,230), *Studelsko, Studensko* (R,256).

***topoľ-**: **Топольне**, Крм, Сімферопольський, **1972**, АТПУ, 1074. – **Топольське**, Хрк, Ізюмський, Малокомишуваська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ; **Топольницький**, Одеський у'їзд, **1917**, СпХерсГ, 344. Пор., *Topolna, Topolno, Topolná* (В, 244–245), *Topolska* (R, 266).

***turь**: **Turno**, Ruś czerwona, XVI ст., *ŽDz*, XVIII, II, 31, 322. – **Турскій**, х., Пирятинський пов., **1799–1801**, ОЛУ, 162; **Турскіє Мельниці**, Пирятинський пов., **1787**, ОКН, 256. Пор., *Turna, Turno, Turzno, Turná, Turne* (В, 248–249), *Tursk(o)* (R, 33, 61, 112, 268, 305, 311, 313), *Turzańsk* (R, 268).

***voda/-ica**: **Водне(ній)** – дві назви. – **Водянське(ній)** – чотири ойконіми. **Водяницький**, Рижанівський р-н, **1927**, СПУО, 879. Пор., *Wodna, Wodne, Wodziczna* (В,256), *Vodensko* (R, 278).

***vojja**: **Вільна (е)** – чотири назви. – **Вільськ** (Вильськ, Вильское, Вильшка, Вильськ, *Wilsko, Wilsk*, Вильск, Вилск, Вилско, Вільсько), Жт, Черняхівський, Вільська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **2001**, ІСОУ, 280, **1946**, УкрАТП, 1618, **1888**, **1714**, **1650**, **1586**, Теод., I, 79, **1789**, Арх, VII, III, 544, **1784**, Арх, V, II, 1, 386, **1780**, Арх, I, IV, 634, **1780**, Арх, I, IV, 634, **1778**, Арх, V, II, 1, 307, **1765–1791**, Арх, V, II, 1–2, 307, **1683**, Арх, VII, I, 500, **1662**, Арх., VII, III, 126, **1649**, Арх, III, IV, 278, **1646**, Арх, VIII, III, 602, **1643**, Арх, I, VI, 778, **1631**, Арх, VII, I, 403, **1607**, *ŽDz*, XXI, 115, 133, 134, 190, 211, **1605**, ДМВН, XVII, I, 5зв., **1605**, ДМВН, XVII, I, 5 зв., **1581**, *ŽDz*, XX, 36, **1586**, Арх, VI, I, 153, **1581**, *ŽDz*, XX, 36, **1559**, Клеп., 260, **1546**, ЛМК 561, 116 зв., **кін. XVI–поч. XVII ст.**, *ŽDz*, XXII, 137, 152, 203; **Вільницька**, Вн, Яришівський, **1946**, УкрАТП, 1740; **Вільнянськ**, Зп, Вільнянський, **2011**, ЕД УАТУ. Пор., *Wolna, Wolne* (В, 256), *Wilkocko* (R, 305).

***žito**: **Житне**, См, Роменський, **1946**, УкрАТП, 1432. – **Житянське**, См, Роменський, **1946**, УкрАТП, 1495. Пор., *Žytna, Žytno, Žytne, Žytná* (В,277), *Žytojedzko* (R, 289).

Близько 60 лексем виявились твірними основами відносних прикметників із суфіксами *-ьп-, *-ьск- і, відповідно, ойконімів, які репрезентовані на

загальнослов'янському рівні. Однак є й такі, що зреалізувалися в ойконімії України, а відповідників з інших слов'янських територій нам не вдалося встановити. Це стосується здебільшого назв на *-ьsk. Чому нема в інших ойконімічних слов'янських системах відповідників до *-ьп – назв – лише здогадуємося. Вагомим аргументом є те, що ми не володіємо всією ойконімною базою даних, користуємося лише тим загальнослов'янським матеріалом, що репрезентований у монографіях Г. Борека [17] та С. Роспонда [19]. Можливо, цей тип географічних назв менше представлений на інших територіях, ніж на українській; відносні прикметники зі суфіксом *-ьsk- у слов'янських, крім української, мовах не творилися саме від тих апелятивів, які є зафіксовані, тому і не були твірними основами відповідних ойконімів.

***chmeljъ**: **Хмільна(е)** – чотири назви – **Хмѣлевскій**, Ананівський уезд, 1917, СпХерсГ, 270. **Хмільвські**, Цибулівський р-н; 1927, СПУО, 1195; **Хмільовскій**, х., Конопотський пов., 1779–1781, ОНСН, 527; **Хмелицьке**, Тр, Скалатський, 1946, УкрАТП, 1521; **Хмельницьке(ий)** – сім назв. *Chmielna, Chmielno, Chmielne, Chmielinne, Chmelná, Chmelištná* (В, 83–84).

***dalъ**: **Дальне** – чотири назви. – **Дальницькій**; Одеський уезд; 1917, СпХерсГ, 347. Пор., *Dalna, Dalne* (В, 42).

***(j)abolnъ**: **Яблунне** – три ойконіми; *Jablonna*, Галичина, 1761, AGZ, XXV, 547; **Яблунне** – дві назви. – **Яблоновскій**, х., Пирятинський у., 1904, СпПолтГ, 876; **Яблунівське**, Чрг, Прилуцький, Яблунівська сільрада, 2011, ЕД УАТУ, 1946, УкрАТП, 1702. **Яблоновская-Рудня**, х., Київ, 1917, СпКГ, 142. Пор., *Jablonna, Jablonne, Jablonná, Jablonné* (В, 85–86).

***krinica**: **Кринична(е, ий)** – 24 назви. – **Криничанське, с.**, Любеч – Чернігів, 1767, ЗРКЛУ, 85. Пор., *Krynyczno, Kryniczne, Kreničná* (В, 117).

***kroriva**: **Кропивна(е, я)** – дванадцять назв. – **Кропивенскій**, х.; Ніжинський пов.; 1799–1801, ОЛУ, 136. Пор., *Koprzuwna, Koprzuwno* (В, 117–118).

***loza**: **Лозичне**, К-П, Шепетівський, 1946, УкрАТП, 1566; **Лозна(е)** – дві назви. – **Лозівський (е)** – дев'ять засвідчень, **Лозоватовской**, х., Зіньківський пов., 1799–1801, ОЛУ, 184; **Лозовеньківський**, Хрк, Дергачівський, 1946, УкрАТП, 965; **Лозянський**, Зк, Міжгірський район, Лозянська сільська рада, 2011, ЕД УАТУ, 1946, УкрАТП, 118. Пор., *Lozno* (В, 134).

***ръшено/-іса**: **Пшеничне(ий)** – шість засвідчень. – **Пшанська Воля**, старство Замхівське, сер. XVI ст., Ж, VII, 287. Пор., *Pszenna, Pszeniczna* (В, 198).

***rępa**: **Ріпна(е)** – дві назви. – **Рѣпчанскій**, х., Роменський у., 1904, СпПолтГ, 1196. Пор., *Rzepna, Rzepne, Rzepny, Rzepiczna* (В, 200).

***sekyra**: **Сокирне**, Чрк, Кам'янський, 1972, АТПУ, 243, 1618, ŽDz, XXI, 282. – **Сокирицька Воля**, Луцький пов., 1627, РМ, XXIV, 74. Пор., *Siekierna, Siekierno* (В, 210).

***sokolъ**: **Сокольно**, Київська земля, XVI–XVIII ст., Арх, VII, III, 396. – **Соکیلське** – дві назви; **Соколівське(а, ий)** – п'ять засвідчень. Пор., *Sokolna, Sokolne* (В, 221).

***stado**: **Стадня** – дві ойконіми, **Стадарня**, Тр, Вишнівецький, 1946, УкрАТП, 424, – **Стадницькій**, х., Лубенський пов., 1799–1801, ОЛУ, 165; **Стадницький**, Лв, Магерівський, 1946, УкрАТП, 1243; **Стадничанская**, ф., Звенигородка, 1917, СпКГ, 674. Пор., *Stadninno* (В, 224).

***stavъ/-іса**: **Ставне**, Зк, Великоберезнянський, 1946, УкрАТП, 70, – **Ставецьке**, Жт, Житомирський, Троянівська сільрада, 2011, ЕД УАТУ, 1946, УкрАТП, 1560, 1917, СпКГ, 1099; **Ставиське** (Ставиская), Чрг, Козелецький, Стависька сільрада,

2011, ЕД УАТУ, **1787**, ОКН, 272. Пор., *Stawno, Stawiczna, Stawiczno, Stavné, Stavná* (В, 224–225).

***stoľ/-ica**: **Стільне** // **Стольне**, Чрг, Березнянський, **1946**, УкрАТП, 128. – **Стільське** (Стільсько, Stulsko, Stolsko), Лв, Миколаївський, Стільська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 444, **1932**, **1931**, ЛШ, 118, **1819–1820**, ЙФМ, 293, **1785–1788**, ЙФМ, 293, **XVII–XVIII ст.**, Скочиляс, 168, 318, **1688**, AGZ, X, 359, **1578**, ŽDz, XVIII, I, 73, **1554**, AGZ, X, 67, **1515**, ŽDz, XVIII, I, 153, 156, **1504**, MRPS, III, N1215, 2754, **1497**, AGZ, XV, 339, **1471**, AGZ, XV, 113. Пор., *Stolno, Stoličné* (В, 226).

***sьpolu**: **Спільне** – дві одиниці – **Spolsko**, Белз, **1491**, AGZ, 397. Пор., *Spólna, Spólno, Spólny* (В, 237).

***termь**: **Теремне** – дві назви. – **Теремецьке**, Пл, Оржицький, Денисівська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 2492. Пор., *Trzemna* (В, 243).

***ulica**: **Уличне**, Др, Дрогобицький, **1946**, УкрАТП, 176, **1819–1820**, ЙФМ, 313, **1785–1788**, ЙФМ, 313, **1661**, **1665**, LWR, I, 160, **1535**, AS, V, 284, **1433**, AGZ, XIII, 146, 154, 346, **сер. XVI ст.**, Ж, I, 209. – **Улицко Середкевич**, Немирів, **1934**, ПШ, 93. Пор., *Uliczno* (В, 251).

***zima**: **Зимне**, Вл, Володимир-Волинський, **1946**, УкрАТП, 73. – **Зимницьке** (Зимницька), Мк, Врадівський, Краснопільська сільрада, **2011**, ЕД УАТУ, **1946**, УкрАТП, 285, **1891**, ЕД УАТУ, Пор., *Zimna, Zimne, Zimny* (В, 272).

***žegavjь**: **Журавна(є, о)** – п'ять назв. – **Журавське(а, ий)** – три ойконіми; **Журавовській**, Чернігівський пов., **1799** – **1801**, ОЛУ, 130; **Журавецька Руда**, Угнівський деканат, **1934**, ПШ, 132. Пор., *Žurawno* (В, 276).

Відносні прикметники з архаїчними суфіксами ***-ьп-**, ***-ьск-** були продуктивні в далекому минулому і є такими сьогодні. Протоприкметники з цими суфіксами в індоєвропейських мовах виконували функцію відіменних утворень, їхнє семантичне навантаження сприяло поширенню таких прикметників у слов'янських мовах. Суфікси ***-ьп-**, ***-ьск-** були здатні поєднуватися з семантично різноманітними основами іменників, це зумовило їхній частковий ізоморфізм. Очевидно, така їхня властивість посприяла тому, що ці прикметники, субстантивуючись, продуктивно зреалізувалися в ойконімії. Географічні назви на ***-ьп-**, ***-ьск-** – архаїчні типи ойконімів, однак тих, які мають ранню писемну фіксацію, є мало, переважна більшість – це ті, які констатовані у XIX–XX ст. Вони між собою суттєво різняться: назви ранньої фіксації мали безпосередній зв'язок із характером поселення, а пізні ойконіми появились формально.

Порівняльний загальнослов'янський матеріал довів, що ареал українських ойконімів на ***-ьп-**, ***-ьск-** є частиною загальнослов'янського, що підтверджується спільними рисами: усі вони генетично пов'язані з відносними прикметниками, для значної частини ойконімів 60 лексем виявились спорідненими мотивувальними базами, цьому сприяв, очевидно, ізоморфізм на рівні прикметника, що позначився і на загальнослов'янській ойконімії. Однак попередні спостереження свідчать про те, що географічних назв на ***-ьп-**, ***-ьск-** української території є значно більше, ніж інших слов'янських (ойконімів на ***-ьск-** ≈ 8000 одиниць, ойконімів на ***-ьп-** ≈ 3000 одиниць. Ідеться про фіксацію географічних назв у діячності). Тому, очевидно, до двадцятьох лексем ми не виявили загальнослов'янських відповідників ойконімів на ***-ьск-**. Саме український матеріал заповнює цю прогалину, що засвідчує продуктивність та розмаїття цих назв на нашій території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балалыкина Э. А. Словообразовательная структура прилагательных в славянских и балтийских языках (Именные образования с и.е. формантами *-но, *-то, *-мо, *-ло) / Э. А. Балалыкина. – Казань, 1980.
2. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1966.
3. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові / А. П. Грищенко. – К., 1978.
4. Жирмунский В. М. Происхождение категории прилагательных в индоевропейских языках в сравнительно-грамматическом освещении. Известия АН СССРОЛЯ. Т.V. Вып. 3. / В. М. Жирмунский. – М., 1946.
5. Зверковская Н. П. Суффиксальное словообразование русских прилагательных XI–XVII вв. / Н. П. Зверковская. – М., 1986.
6. Земская Е. А. Об основных процессах словообразования прилагательных в русском литературном языке XIX в. / Е. А. Земская // Вопросы языкознания. – 1962. – №2. – С. 38–52.
7. Земская Е. А. О некоторых фактах развития словообразовательной системы современного русского языка / Е. А. Земская // Проблемы современной филологии: [сб. ст.]. – М., 1965. – С. 142–148.
8. Историческое словообразование русского языка / За ред. Г. А. Николаева. – Казань, 1984.
9. Кипарский В. О судьбе -ь- в суффиксах -ьск- и -ьство / В. Кипарский // Вопросы языкознания. – 1972. – № 2. – С. 77–82.
10. Коцюба Л. Д. Из истории суффиксов относительных прилагательных украинского языка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л. Д. Коцюба. – К., 1954.
11. Купчинська З. О. Прикметники на *ьп як твірні основи ойконімів України / З. О. Купчинська // Студії з ономастики та етимології. 2010; відп. ред. І. В. Єфименко. – К., 2010. – С. 137–146.
12. Немченко В. Н. Словообразовательная структура имен прилагательных в современном русском языке. Спецкурс / В. Н. Немченко. – Горький, 1973.
13. Покровский М. М. Избранные труды по языкознанию / М. М. Покровский. – М., 1959.
14. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Т. 1–2 / А. А. Потебня. – М., 1958.
15. Савченко А. Н. Сравнительная грамматика индоевропейских языков / А. Н. Савченко. – М., 1974.
16. Якубинский Л. П. История древнерусского языка / Л. П. Якубинский. – М., 1953.
17. Borek H. Zahodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -ьп- / H. Borek. – Wrocław, 1968.
18. Brugmann K., Delbrück B. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Bd. 2 / K. Brugmann, B. Delbrück. – Strassburg, 1906.
19. Rospond S. Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -ьsk- / S. Rospond. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1969.
20. Ułaszyn H. Słowotwórstwo // Gramatyka zbiorowa / H. Ułaszyn. – Kraków, 1915.

21. Vondrák W. Zur Deklination des zusammengesetzten Adjektivums. – Arch. slav. Philol. – 1900. – 22, №1.

Джерела та їхні скорочення

АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. – СПб., 1846. – Т. I.

АЛРГ – Акты литовско-русского государства, изданные М. Довнар-Запольским (1390–1529). – М., 1899. – Вып. 1.

Андр. – Андрияшев О. Нарис історії колонізації Сіверської землі до поч. XVI в. – Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – К., 1928. – Кн. 20. – С. 95–128.

Арх – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1859–1914.

АТПУ – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 року. – К., 1973.

ДМВН XVII – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів). – К., 1981.

Док БХ – Документи Богдана Хмельницького (1648–1657). – К., 1961.

ЕД УАТУ – Електронний довідник. Україна. Адміністративно-територіальний устрій. <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002>.

ЕСЛГНПР – Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К., 1985.

Ж – Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1895–1900. – Т. I–III; Львів, 1903. – Т. VII.

ЗРКЛУ – Зародження робітничого класу на Україні. середина XVIII ст. – 1861 р. – К., 1982.

Ипат. – Ипатьевская летопись. – В кн.: Полное собрание русских летописей. – СПб., 1843. – Т. II.

ІСОУ – Бучко Д. Інверсійний словник ойконімів України. – Люблін, 2001.

ЙФМ – Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. – К., 1965.

Клеп. – Клепатский П.Г. Очерки из истории Киевской земли. – Литовский период. – Одесса, 1912. – Т. I. Курб. Жизнь князя Андрея Михайловича Курбского в Литве и на Волыни. – В кн.: Акты, издаваемые Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1849. – Т. I–II.

Кр. – Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII ст. ЗНТШ. Т. CCXLIII. – С. 374–521.

Кр. II – Документи Брацлавського воєводства 1566–1606 років. – Львів, 2008.

Лаз. – Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Полк стародубский. – К., 1888. – Т. I; Полк нежинский. – К., 1893. – Т. II.

Лаз. СА – Лазаревский А. Сулимский архив. Семейные бумаги Сулим, Скорупи, Войцеховичей XVII–XVIII ст. – К., 1884.

ЛМК 561 – Литовська метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року. – К., 2005.

ЛШ – Schematismus...archidiaeceseos metropolitane graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1861. – Leopoli, 1861; Schematismus... Metropolitan-Consistorium untersteher den Volksschulen für das Jahr 1863. Lemberg, 1863. Шематизм архидієцезії

греко-католицької Львівської на рік 1882. – Львів, (1882); Шематизм Львівської архієпархії на рік 1931–1932. – Львів, 1931.

ОКН – Описи Київського намісництва 70–80 років XVIII ст. – К., 1989.

ОЛУ – Описи Лівобережної України кінця XVIII – початку XIX ст. – К., 1997.

ОНСН – Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779–1781). – К., 1931.

ОРОМ – Лазаревский А. Обозрение Румянцевской описи Малороссии. Полк черниговский. – Чернигов, 1866. – Вып. I. Полк киевский и нежинский. – Чернигов, 1867. – Вып. II–III.

Пам. – Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1848–1859. – Т. I–IV.

ПШ – Schematismus... diaeceseos Premisliensis pro anno Domini 1856. – Premislae, 1856; Схиматизм... епархии перемыской на год... 1868. – Перемишль, 1867; Шематизм... злучених епархій перемиської, самбірської і сяноцької на рік... 1934.

РМ – Руська (Волинська) Метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673. – К., 2002.

СелРУ 1826–1849 – Селянський рух на Україні 1826–1849 рр. Зб. документів і матеріалів. – К., 1985.

Скочиляс – Скочиляс І. Генеральні візитації Київської унійної метрополії XVII–XVIII століть. Львівсько-Галицько-Кам'янецька епархія. Т. 2: Протоколи генеральних візитацій. – Львів, 2004.

СпВолГ – Списокъ населенныхъ мѣстъ Волынской губернии. Издание Волынского Губернскаго Статистическаго Комитета. – Житомиръ, 1911.

СпКГ – Списокъ населенныхъ мѣстъ Киевской губернии. Издание Киевскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. – Киевъ, 1900.

СПКО – Список поселень Київської округи. – К., 1926.

СпПолтГ – Списокъ населенныхъ мѣстъ Полтавской губернии (по обществамъ и на земляхъ сельскихъ сословій) за 1900 годъ. – Полтава, 1904.

СПУО – Список поселень Уманської округи. – Умань, 1927.

СпХерсГ – Списокъ населенныхъ мѣстъ Херсонской губернии (по даннымъ Всероссийской сел.-хоз. переписи 1916 г.). Издание Херсонской Губернской Земской Управы. – Александрія, 1917.

СРУ – Селянський рух на Україні (середина XVIII – перша чверть XIX ст.). – К., 1978.

ССМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2-х томах. – К., 1977–1978.

СУМ XVI – першої половини XVII – Словник української мови XVI – першої половини XVII. – Т. III. – Львів, 1996; Т. IV. – Львів, 1997.

Теод. – Теодорович Н. И. Волинь в описании городов, местечек и сел... Житомирский уезд, Новгород-Волынский уезд, Овруцкий уезд. – Почаев, 1888. – Т. I. Ровенский уезд, Острожский уезд, Дубенский уезд. – Почаев, 1889. – Т. II. Кременецкий и Заславский уезды. – Почаев, 1893. – Т. III.

ТМС I – Тимченко Є. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XVI–XVIII ст. – Кн. 1. – К., 2003.

ТСОЧГ – Труды статистическаго отдѣлення при Черниговской губернской земской управѣ. Вып. I. – Чернигов, 1877.

УкрАТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К., 1947.

AS – Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. – Lwów, 1887. – T. I; Lwów, 1890. – T. III–IV ; Lwów, 1910. – T. VI.

AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1869–1935. – T. I–XXV.

B – Borek H. Zahodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -ьн-. – Wrocław, 1968.

LWR – Lustracja Województwa ruskiego 1661–1665. Ziemia Przemyska i Sanocka. – Warszawa, 1970. – Cz. I; Ziemia Halicka i Chelmska. – Warszawa, 1876. – Cz. III.

MRPS – Matricularum Regni Poloniae summaria... – Warszawa, 1905–1908. – Pars I–III; Warszawa, 1910–1915. – Pars IV. Vol. I–III; Warszawa, 1919–1961. – Pars V. Vol. I–III.

Proch. – Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1697 roku. Wydał A. Prochaska. – Lwów, 1890.

R – Rospond S. Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -ьsk-. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1969.

MS – Monumenta Confraternitatis stauropigianae Leopoliensis. Edit W. Milkowicz. – Leopoli, 1895. – T. I.

SGKP – Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880, T. I; Warszawa, 1887, T. VIII; Warszawa, 1893, T. XIII.

SORG – Special-Orts-Repertorium von Galizien. – Wien, 1893.

Źdz – Źródła dziejowe. – Warszawa, 1877. – T. V; Warszawa, 1894. – T. XXI; Warszawa, 1899. – T. XIX; Warszawa, 1902. – T. XVIII. – Cz. I.

Стаття надійшла до редакції 05.10. 2011

доопрацьована 15. 10. 2011

прийнята до друку 10. 01. 2012

RELATIVE ADJECTIVES AND ARCHAIC PLACE NAMES OF UKRAINE

Zorjana Kupchyns'ka

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Ukrainian-language department,
Universytets'ka Str., 1/234, 79602, Lviv, Ukraine,
Phone: (032) 239 47 17*

Relative adjectives with suffixes *-ьн- та *-ьsk- have realized themselves in Ukrainian place names both in the oldest and the newest periods. These suffixes origin and semantics have been analyzed in the article, their common features have been determined. Geographical names ending in *-ьн- та *-ьsk- and having the stems in which adjectives turned out to be isomorphous have been regarded All-Slavonic place names are given as examples for comparison.

Key words: relative adjectives, a place name, substantivation, All-Slavonic place names parallels.

ОТНОСИТЕЛЬНЫЕ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ И АРХАИЧЕСКАЯ ОЙКОНИМИЯ УКРАИНЫ

Зоряна Купчинська

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского языка,
ул. Университетская, 1/234, 79602, Львов, Украина,
тел.: (032) 239 47 17*

Относительные прилагательные с суффиксами *-ьп- та *-ьск- среализовались в украинской ойконимии и в древнейший, и в поздний периоды. В статье проанализировано происхождение и семантику этих суффиксов, установлены их общие признаки. Рассмотрены те географические названия на *-ьп- и *-ьск-, в основах которых – изоморфные прилагательные, для сопоставления предоставляем общеславянский ойконимный фактаж.

Ключевые слова: относительные прилагательные, ойконим, субстантивация, общеславянские ойконимные параллели.